

**BÖLGESEL KALKINMADA YÜKSEKÖĞRETİM KURUMLARININ ROLÜ: SON DÖNEMDE KURULAN YENİ ÜNİVERSİTELERDEN BİRKAÇ ÖRNEK**  
**THE ROLE of HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS in REGIONAL DEVELOPMENT: a FEW EXAMPLES FROM RECENTLY FOUNDED UNIVERSITIES**

**Müjgan DENİZ**

Müjgan DENİZ: Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi, İktisat Bölümü/ İng. İktisat Programı,  
hacioglu@istanbul.edu.tr, http://orcid.org/0000-0002-3151-5838

**ÖZET**

Küresel dünyada bilgi toplumunun temelini oluşturan eğitim olgusu, kalkınma için de bir güç kaynağıdır. Üniversiteler genel itibarıyla ülke ekonomilerine ve kalkınmasına olumlu katkı yaparken buldukları şehirlerin gelişmesine ivme kazandırma ve o bölgede yaşayan insanların sosyo-kültürel açıdan gelişmesine olumlu etki eden üst düzey kurumlar olarak kabul görmektedir. Son dönemde Türkiye’de ülke genelinde üniversiteleri yaygınlaştırmak hedefiyle “her ile bir üniversite” kurulmuştur. Bu çalışmada özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde yeni kurulan üniversite ve yüksekokulların bölgesel kalkınmaya ne ölçüde katkısı olduğu hem ekonomik hem de sosyo-kültürel açıdan incelenmiş; üniversite öğrenci harcamaları bağlamında üniversite kent ekonomisi etkileşimi ve harcamaların yerel ekonomiler üzerinde meydana getirdiği direkt ve dolaylı etkiler ele alınmıştır. Üst düzey eğitim veren kurumlar olarak üniversiteler toplumsal gelişme ve bölgesel kalkınmada sosyo-kültürel ve ekonomik anlamda etkili olabildiler mi sorusuna cevap aranmıştır. Bu çalışmada temel olarak yerel gelişmede önemli bir yere sahip olan üniversiteler bölgesel gelişme süreci üzerindeki etkileri bağlamında analiz edilmiştir.

**Anahtar Kelimeler:** Yükseköğretim, Üniversiteler, Bölgesel Kalkınma, Öğrenci Harcamaları  
**JEL sınıflandırması:** I21; I29; H79; R10

**ABSTRACT**

Education which forms the basis of the information society in the global world, is also a source of power and value for development. Universities are considered as top level educational institutions which contribute positively to the economies and development of the country while accelerating the development of the cities in which they are located and positively affecting the socio-cultural development of the people living in that region. In this study, the contribution of newly established universities and colleges to regional development especially in East and Southeastern Anatolia will be examined. In the context of university students’ expenditures, university urban economy interaction and direct, indirect effects of expenditures on local economies will be discussed. As universities providing high level of education, it will be sought to answer whether they have any impacts on economic and socio-cultural development of the periphery regions in Turkey.

**Key Words:** Higher education, universities, local development, student spendings  
**Jel Codes:** I21; I29; H79; R10

**1. Giriş**

Üniversiteler yüksek düzeyde eğitim, öğretim, bilimsel araştırma ve yayın yapan fakülte, enstitü, yüksekokul gibi alt bölümlerden meydana gelen ve öğrencilerine belirli ihtisaslar kazandıran kuruluşlardır (Çatalbaş, 2007: 94). Dolayısıyla, üniversitelerden ülke kalkınmasında ihtiyaç duyulan nitelikli insangücünü, zamanın hızla gelişen ve değişen teknolojik gereksinimlerine cevap verebilecek şekilde yetiştirmesi beklenmektedir. Yükseköğretim kurumları ağırlıklı olarak, genellikle (barış zamanlarında) ulusal gereksinimlerce yönlendirilmeyen ama genelde ulusal yükümlükleri ve bazen de ulusal gereksinimleri yansıtan temel araştırmalar gerçekleştirirler (TÜBA, 2003: 39).

Üniversite tanımı 2547 sayılı kanuna göre: “Yükseköğretim: Milli eğitim sistemi içinde, ortaöğretime dayalı, en az dört yarıyılı kapsayan her kademedeki eğitim öğretimin tümüdür”. Üniversite: Bilimsel özerkliğe ve kamu tüzel kişiliğine sahip yüksek düzeyde eğitim, öğretim, bilimsel araştırma, yayın ve danışmanlık yapan; fakülte, enstitü, yüksekokul ve benzeri kuruluş ve birimlerden oluşan bir yükseköğretim kurumudur. Üniversite coğrafi ve kültürel farklılıklar nedeniyle değişik biçimlerde örgütlenmiş, üreten, inceleyen, sorgulayan ve araştırma faaliyetleri ile meşgul olan esasen bilim üreten öğretim kurumları olarak tanımlanmaktadır (Çatalbaş, 2007: 94).

Az gelişmiş, kırsal bölgelerde sosyo-ekonomik gelişmenin kritik aktörleri olarak üniversitelerin rolünü analiz etmeyi amaçlayan bu çalışmada, üniversitelerin bilgi yoğun şehir ve kasabalardan ziyade kırsal bölgelerde toplumsal ve sosyal kalkınma odaklı misyonlarını da çağdaş talepler karşısında açıklamaya çalışılmıştır. Ayrıca kuruldukları şehirlerin yerel ekonomileri açısından yükseköğretim kurumlarının ne derece önem arz ettikleri de bu çalışmada değerlendirilmiştir. Çalışmada genel olarak sorgulanan durum ise bu üniversitelerin eğitim verdikleri herhangi bir bölgedeki mevcut şartları iyileştirmede ne kadar etkili olduklarıdır.

Genel tanım itibarıyla yükseköğretim kurumları (Gürüz; 2001); araştırma üniversiteleri, geniş kitlelere yönelik eğitim yapan kitlesel eğitim üniversiteleri, kısa süreli mesleki ve teknik yükseköğretim kurumları, uzaktan eğitim kurumları, kar amacı gütmeyen vakıflarca kurulan yükseköğretim kurumları, kar amaçlı ve ticari yükseköğretim kurumları, şirketlerin bünyelerindeki eğitim kurumları şeklinde faaliyet göstermektedirler. Türkiye’de ise üniversiteler yaygın olarak kitlesel eğitim veren yükseköğretim kurumları olarak kabul edilmektedir. Buna karşılık devlet üniversitelerinin yanı sıra çok sayıda vakıf üniversitesi de kurulmuş, kar amacı gütmeyen vakıf üniversiteleri özellikle büyük şehirlerde faaliyet göstermektedirler. Yüksek öğretimin kalitesini arttırmak ve daha faydalı çıktı sağlamak için araştırma üniversiteleri de son dönemde Türkiye’de teşvik edilmiş ve belli başlı üniversiteler bu hususta öne çıkmıştır.

Esas itibarıyla ticari özellikler taşımasına rağmen ürettikleri katma değer ve pozitif dışsallıkla kamu ve özel sektör kuruluşlarına ait eğitim kurumları içerisinde buldukları kentin ve civar yerleşkeleriyle birlikte bölge ekonomisini önemli ölçüde etkileyebilmektedir. Üniversiteler de bu kurumların önde gelenlerinden biridir. Nitekim, savaş sonrası kıta Avrupası’nda özellikle de 1960’lı yıllardan bu yana birçok Avrupa ülkesinde yüksek öğretim kurumları bölgesel kalkınma aracı olarak görülmüştür. Bu nedenle; üniversite ve yükseköğretim kurumları daha yaygın bir şekilde İkinci Dünya Savaşından kötü etkilenen çöküntü bölgelerinde, daha az gelişmiş kentlerde yaygınlaştırılmış ve bu kurumların buldukları bölgeleri çok yönlü etkileyecekleri beklenmiştir (Kaşlı ve Serel, 2008: 100-101).

Yükseköğretim kurumları diğer bir ifadeyle üniversiteler ve meslek yüksekokulları yerel ekonomilerin sosyal kurumları olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca, bu kurumlar yerel ve ulusal kalkınmada anahtar role sahip kurumlardır (Çatalbaş, 2007: 91). Üniversiteler, yetiştirdikleri beşeri sermayenin ekonomiye katkısının yanısıra buldukları illerin demografik yapılarına, üretim ve istihdam düzeylerine, sosyal ve kültürel yapılarına da önemli katkılar sağlamaktadırlar.

Türkiye’de az gelişmiş bölgelerin desteklenmesi özellikle de illerin sosyal ve ekonomik anlamda kalkınmalarının sağlanması amacıyla son yıllarda birçok az gelişmiş bölgede üniversiteler veya yüksekokullar kurulmuş ve bir devlet politikası olarak “Her ile bir üniversite..” hedefine ulaşılmıştır. Ancak, bölgesel ekonomik özellikler farklı bölgelerde kurulan yükseköğretim kurumlarını da birbirinden sosyal, kültürel ve fiziki altyapı açısından olduğu kadar eğitim kalitesi açısından da farklılaştırmaktadır.

Üniversite-sanayi işbirliği sayesinde hedeflenen ileri teknolojik araştırmalarda üniversitenin insangücü ve araç-gereç olanaklarından sanayinin faydalanmasını, sanayinin deneyim ve birikimlerinden de üniversitenin yararlanmasını sağlamaktır. Ne varki, bu ilişkinin tam anlamıyla ülkemizde gerçekleştiğini söylemek pek mümkün görülmemektedir. Bu duruma gerekçe olarak çeşitli etkenler ileri sürülmektedir. Örneğin; üniversitelerin ve çevre kuruluşlarının birbirlerinin olanaklarını karşılıklı olarak yeterince tanımaması; üniversitelerin çevre siyasalarının olmaması; yaygın eğitim talebinde bulunmaması; üniversitenin yayınlarına ve araştırmalarına gereken ilgiyi göstermemesi; üniversite-çevre iletişimini sağlayacak birimlerin yeterince olmaması gibi etkenler, üniversite ile çevre kuruluşları arasındaki ilişkilerin istenilen düzeyde olmasını engellemektedir.

Yüksek Öğretim Kurulu (YÖK)’nun resmi sayfasına göre, Türkiye’de 2019 yılı itibarıyla 207 üniversite vardır. Bunlardan 129’u devlet üniversitesi, 77’si vakıf üniversitesidir. Güngör Uras 2009 yılında bir yazısında Türkiye’deki Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde mevcut üniversiteler hakkında anlamlı bir değerlendirme yapmıştır: “Doğu ve Güneydoğu’da 26 üniversite

var. Bu üniversitelerde 175 bin öğrenci eğitim-öğretim görüyor. 64 bin öğrenci derse başlıyor, 37 bin öğrenci diploma alıyor. Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki üniversiteleri değerlendirirken genelde şu şekilde eleştiriler yapılmaktadır: Bu bölgedeki üniversitelerde öğretim üyesi yok. Öğretim kalitesi düşük. Ancak; İllerde açılan üniversiteler, ilçelerde açılan yüksekokullar ve fakülteler o yerleşim bölgelerindeki ekonomik ve sosyal hayatın canlanmasına destek veriyor” (Uras, 2009).

YÖK, “Yeni YÖK” anlayışıyla ülke çapında yükseköğretim sisteminde çeşitliliği getirmiş bulunmaktadır. Bu bağlamda çeşitlilik süreci; “Araştırma/Aday Araştırma Üniversiteleri” ve “Bölgesel Kalkınma Odaklı İhtisaslaşan Üniversiteler” şeklinde iki koldan yürütülmektedir. Bölgesel Kalkınma Odaklı Misyon Farklılaşması ve İhtisaslaşma Programı; “2006 ve sonrasında kurulmuş olan üniversitelerin, buldukları ilde/bölgede yürütecekleri faaliyetler ile bölgesel kalkınmanın aktörü olmalarını amaçlayan bir program” olarak öne çıkmaktadır.

Şırnak ilinde üniversite kurulması ile kültürel ve ekonomik anlamda bölgeye büyük faydaları olduğunu belirten üniversite rektörü; “Üniversitede sadece bölge illerden değil ülkenin bir çok şehirden, 77 ilden öğrencimiz var” diyor. Buna ilaveten; “Bu öğrenciler memleketlerine döndüklerinde bu huzur ortamını anlattıklarında bize gelen öğrenci sayısı da artacak” diye ekliyor. Kısaca Şırnak Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Nuri Nas, sürecin, hem ekonomik hem de sosyal açıdan bölgenin yirmi yıl içerisinde göreceği en büyük fırsat olduğunu altını çiziyor ve üniversite kurulmasının şehir ekonomisine katkı açısından önemli bir fırsat olduğunu belirtiyor.

Siirt Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Murat Erman ise Çözüm Sürecine bağlı olarak yeni açılan bölümlerin öğrenci sayısında etkili olduğunu anlatıyor. Özellikle son yıllarda her ilde bir üniversitenin kurulmasının öğrencilere kendi buldukları bölgelerde okuma imkanı sağladığını dile getiren Erman; “Tıp, hukuk ve diş hekimliği fakülteleri açılırsa buralara Türkiye'nin her yerinden daha kolay öğrenci gelir. Bölgede güven ve huzur olursa bölgeyi merak edip gelip okuyan öğrenciler de olur” diyerek geleceğe dair olumlu beklentiler için de olduğunu altını çizmiştir. Ayrıca, rektör beyin sözlerinden gereken yatırımların yapılması ve tüm diğer fakültelerin açılması ile üniversitenin bölgeye daha fazla öğrenci çekebilme ve yerel ekonomiye daha fazla katkı yapabileceği potansiyeli olduğu sonucunu çıkartabiliriz.

Mardin Artuklu Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Ahmet Ağırakça da üniversite olarak huzur ve güven ortamının sağlanmasından memnuniyet duyduklarını söylemiştir. “Son bir kaç yıldır da üniversitemize güzel bir teveccüh var” diyen Ağırakça: “Başta bölgedeki kardeşlerimiz olmak üzere Türkiye'nin her yerinden tercih ediliyoruz. Sinop, Aydın, Mersin gibi illerden gelenler var. Bu huzur devam ederse daha fazla tercih edilir. Üniversiteler de bu konuda doğu batı kardeşliği üzerinde bir köprü oluşturur. Bu huzur arttıkça bu kardeşlik bağları daha da gelişecektir”. En üst düzey üniversite yöneticileri tarafından ifade edilen o ki; Güneydoğu ve Doğu Anadolu bölgelerinde kurulan üniversite ve yükseköğretim kurumlarının öncelikle yerelde olumlu gelişmeler meydana getirdiği, daha sonra tüm bölgeye ve ülkeye vereceği pozitif dışsallık sayesinde bölge için değil tüm ülke için birleştirici ve kenetleyici rol oynayacaktır.

## 2. Bölgesel Kalkınma ve Eğitim İlişkisi

Türkiye genelinde yükseköğretime erişim ve yükseköğretim alanındaki okullaşma oranının artırılması 2000’li yıllar öncesinde çözümlenmesi gereken öncelikli konular arasındayken, bu hedef tam olarak yakalanamamış; ancak 2003-2018 yılları arasında bu konuda sayısal açıdan çok önemli gelişmeler sağlanmıştır. 2008 yılında çıkarılan “yeni üniversitelerin kurulması kanunu”yla 11 yeni üniversite kurulması kararlaştırılmış ve daha sonra bu amaçla yeni üniversiteler kurulmaya devam edilerek her ilde en az bir devlet üniversitesi hedefine ulaşılmıştır. Devlet üniversitesi, yönetim olarak herhangi bir vakıf veya özel kurumla bağlantısı bulunmayan, bütçesi devlet tarafından karşılanan üniversite tipidir. Özellikle 2007 ve sonraki yıllarda her ilde bir üniversitenin kurulması öğrencilere kendi buldukları bölgelerde okuma imkanı sağlamış; bu gelişmeyle yaşadığı şehir veya bölge dışına çıkma imkanı kısıtlı olan gençler için yüksek öğrenim görme imkanı doğmuştur.

Yerel ekonomi küçük bir şehrin, bölgenin ekonomisini ifade edebileceği gibi küresel bazda bakıldığında bir ülke ekonomisi de yerel ekonomi kapsamına girmektedir. Makro ekonomik açıdan kalkınmanın temelinde de yerel kalkınma yatmaktadır. Yerel kalkınma yaklaşımı da son on yılda ivme kazanmış ve dünya genelinde yerel ekonomiler kendi markalarını ve ürünlerini ön plana çıkarmaya başlamışlardır. Diğer taraftan kalkınma kavramı da uzun yıllar boyunca başta iktisatçılar olmak üzere değişik disiplinlerin sürekli gündeminde yer alan bir konu olmuştur. Kalkınma olgusu ilk başlarda daha çok iktisadi büyüme ile ilişkilendirilmiş, ancak sanayi devrimiyle birlikte verimlilik artışı, üretim artışı, sermaye birikimi gibi kavramlarla değerlendirilmeye başlanmıştır.

İnsan kaynağına yatırım esasen üç alanı kapsamaktadır. Bunlar; eğitim, sağlık ve beslenmedir. Bir ülkenin ya da bir bölgenin kalkınması, o ülke ya da bölge halkının gelişmesine sıkı sıkıya bağlıdır. İnsanları geliştirmek onlara kalkınmaya uygun davranışlar kazandırmak da ancak eğitimle olur. Genel kabul görmüş bir husus; eğitimin, işgücü verimliliğini arttırarak ekonomik büyümeyi hızlandırdığı ve ekonomik büyümenin de gelir artışı yoluyla sağlık, eğitim, sosyal harcamaları arttırarak insani kalkınmayı yüksek düzeylere taşıdığıdır. Büyüme ile kalkınmayı eş anlamlı olarak gören bu yaklaşım daha sonraları modern iktisat yaklaşımları ile ayrılmaya başlamıştır. Modern iktisatçılar büyümeyi ekonomik gelişme olarak değerlendirirken, kalkınmayı ekonomik gelişmenin yanı sıra sosyal gelişmeyi de kapsayan daha geniş bir çerçevede değerlendirmektedirler (Kaya, 2004: 25).

Toplumların gelişim sürecine uygun olarak kalkınma kavramı, farklı dönemlerde değişik içerikler kazanmış, hatta aynı dönemde farklı içeriklerde kullanıldığı da olmuştur. Kalkınma kavramı, zaman zaman kendine yakın anlamlar taşıyan sanayileşme, modernleşme, büyüme ve yapısal değişim, ilerleme gibi kavramlarla iç içe geçmiştir. Kalkınma sürecinde mekanın önemi, bölgesel kalkınma kavramının temelini oluşturmaktadır ve bu özellik, yerel kalkınma anlayışının temel yaklaşımlarından birisi olmaktadır. Bu nedenle yerel kalkınma yaklaşımı, yerel alanın, yerel halkın, kurumların ve yerel dinamiklerin kalkınmada aktif rol almaları gereği üzerine oturtulmaktadır (Kaya, 2004: 41).

Yükseköğretim alanında, son yıllarda göstermiş olduğu niceliksel büyüme ile Türkiye Cumhuriyeti yükseköğretime erişim olmak üzere buna bağlı olarak birçok alanda önemli ilerlemeler kaydetmiştir. Yükseköğretim Kurumu ([www.istatistik.yok.gov.tr](http://www.istatistik.yok.gov.tr)) 'nun resmi internet sitesi'nde yer alan 2018-2019 istatistiklerine göre; Türkiye genelinde 4.420.699 lisans öğrencisi, 2.829.430 önlisans olmak üzere yüksek lisans ve doktora öğrencileri dahil yükseköğretimde toplamı 7.740.502 öğrenci, 172.759 öğretim elemanı, 207 yükseköğretim kurumu bulunmaktadır. Türkiye öğrenci sayısı bakımından Avrupa Yükseköğretim Alanı'nın da önde gelen ülkeleri arasına girmiştir. Küresel ölçekte yükselen ekonomilerin arasında yer alan Türkiye yüksek büyüme performanslarının sürdürülebilir olması için yetiştirdiği insan gücünün toplumsal-ekonomik fayda sağlayacak uygulama alanlarına aktarılması ve aynı zamanda bu sürece nitelik ve kalitenin de eşlik etmesi gereklidir.

Eğitimin temel amacı, kişiyi toplumsal rollere hazırlamak ve bireyin kendisini ve bununla birlikte yaşadığı toplumu geliştirerek, kendisine daha iyi bir dünya bırakmaktır (Gündüz, 2017: 58). Eğitimin amaçları üç gruba ayrılabilir. Bunlar sırasıyla, ilk olarak yakın amaçları; bilimsel düşünce gücüne sahip, çalışkan, kendine güvenen, bulunduğu topluma, ülkesine ve insanlara fayda sağlayacak bireyler yetiştirmektir. İkinci grup olarak uzak amaçları: Gelir seviyesini yükseltme, ilerleme ve yüksek eğitim seviyesi ve yüksek teknoloji ile refah devleti olabilmektir. Yani ülke ekonomisine katkı sağlamak, verimliliği yükseltmek ülkenin büyümesine ve kalkınmasına destek olmak bu amaçlar arasında yer almaktadır. Üçüncü grup olarak eğitimin genel amaçları toplumun eğitim felsefesini ifade etmektedir. Bu da toplumun siyasal ve sosyal ideallerinin eğitim alanına yansıtılmasıdır (Gündüz, 2017: 59).

Eğitimde meydana gelen bir değişme sosyal yapının diğer parçalarını değişme yönünde etkilediği gibi, kendisi de sürekli olarak diğer parçalarda gerçekleşen değişmelerin etkisine açık halde bulunmaktadır. Aslında toplumsal değişme ile eğitim arasında karşılıklı bir ilişki söz konusu olmaktadır. Yani eğitim toplumsal değişimin hem öznesi (etkileyicisi) hem de nesnesi (etkilenen) konumunda bulunmaktadır (Özdemir, 2011: 90).

## 2.1. Yerel Ekonomi ve Yükseköğretim İlişkisi

Bölgesel kalkınmanın itici güçlerinden biri olan üniversiteler, yetiştirdikleri beşeri sermayenin yanında aynı zamanda buldukları illerin demografik yapılarına, üretim kalıpları ve istihdam düzeyleri ile sosyal ve kültürel yapılarına önemli katkılar sağlamaktadırlar. Eğitilmemiş niteliksiz ve sağlıksız bir nüfus esasen bir yükü, çünkü katma değerli bilgiye ve teknolojiye dayalı üretim yapamazken, diğer taraftan; eğitilmiş nüfus bilgiye dayalı üretim yapabilen, yaşadığı çevredeki insanların da görüş açısını olumlu etkileyebilen ve toplumun refahını yükseltme kabiliyetine sahip olan kesimdir. Üniversite, toplum içerisinde insanların bilgilerini artıran ve toplumu daha nitelikli hale getiren birer unsur olarak da işlev görmektedirler. Yüksek düzeyde eğitimi almış, meslek sahibi bireyler toplumu daha nitelikli hale getiren birer unsur olarak da işlev görmektedirler.

Üniversiteler yerel ekonominin sosyal bir kurumu olup, bu kurum akademik ve idari personel, öğrenciler ve tüzel kişiliği ile bulunduğu şehrin ekonomisini etkilediği gibi şehrin sosyal, kültürel, siyasal, bilimsel ve fiziki çevresiyle devamlı etkileşim halindedir (Çatalbaş, 2007: 93). 1960'lı yıllardan bu yana bir çok Avrupa ülkesinde yükseköğretim kurumları bölgesel kalkınma aracı olarak görülmüş ve ülkelerin gelişmemiş veya savaştan en çok zarar görmüş bölgelerinde yaygınlaştırılmış ve bu kurumların buldukları bölgeleri çok yönlü etkileyecekleri beklenmiştir (Özyaba, 1999: 1).

Üniversiteler kuruldukları bölgelerde ekonomik, sosyal ve kültürel etkileri olan kurumlardır; üniversite ve diğer yükseköğretim kurumları buldukları kentin hem ekonomik, sosyal yapısını hem de kültürel dokusunu etkileyebilmektedirler. Yüksek öğretim kurumları toplumda verimliliğin artması, işsizliğin azalması, bireysel gelirin artması sonucunda ülkenin ekonomik gelişiminin sağlanması ve pek çok sosyo-kültürel gelişimleri de beraberinde getirdiğinden bireyler ve toplumlar için büyük önem taşımaktadır (Görkemli, 2009: 171).

Üniversiteler ülke ve bölge kalkınmasında söz sahibi olan üst düzey eğitim veren kurumlardır. Genel itibariyle yükseköğretim kurumları ve üniversiteler toplum içinde insanların bilgilerini arttıran ve insanları daha nitelikli hale getiren vazgeçilmez bir unsur olarak algılanmaktadır. İyi eğitilmiş nitelikli bir nüfus kalkınmayı hızlandıran ve teknoloji üretimini tetikleyen bir lokomotif vazifesi görmektedir. Doğal olarak bir toplumdaki insanların sahip olduğu eğitimin niteliği o ülkenin gelişmişlik düzeyini de belirleyen bir unsur olarak ortaya çıkmaktadır.

Diğer taraftan belirtmek gerekir ki, bir yüksek öğretim kurumunun varlığı, bir ilde mekansal olarak bulunması tek başına oradaki bölgesel kalkınmanın sağlanabilmesi adına yeterli olmamaktadır. Kısaca, herhangi bir üniversitenin mevcudiyeti bir kentin ve arka alan olarak tabir edilen ticaret bölgesinin kalkınması için tek başına gereken tüm şartları sağlamamaktadır. Nihayetinde bölgede üniversite eğitimi almış, nitelikli ve meslek sahibi genç nüfus oranı artış göstermekte, bu bağlamda üniversitelerin yerel düzeyde kente yaptıkları ekonomik, sosyal ve kültürel çok yönlü katkının yerel aktörler tarafından da desteklenmesi önemlidir. Yerel aktörlerin ve şehir idarecilerinin kent üniversite etkileşiminin pozitif yönde gelişmesi için çaba sarf etmeleri yerel ekonomiler üzerinde üniversitelerin itici gücünü maksimize edebilecektir.

## 2.2. Yükseköğretim Kurumlarının Yerel Ekonomiye Olası Katkıları

Yükseköğretim sürecinden geçen bireyler ilk olarak eğitim ve öğretim sürecinde yaptıkları harcamalarla, ikinci olarak nitelikli işgücü olarak üretim sürecine katıldıklarında yerel ve ulusal ekonomiye katkıda bulunmaktadır. Ayrıca, bu kurumlar sağladıkları istihdam olanaklarıyla da önemli bir ekonomik birimdirler (Bleaney, 1992: 305).

Üniversite ve ona bağlı açılan meslek yüksekokulu ve enstitüler yerel ekonomiye katkıları açısından hem yerel ekonomi hem de bölge ekonomileri için önemli tetikleyici unsurlar olarak öne çıkmaktadır. Üniversiteler hem gelir/harcama akımları açısından hem de istihdam sağlama açısından önemli bir ekonomik birim olarak görülmektedir (Bleaney, 1992: 305). Yükseköğretim kurumları ekonomik gelişmeye istihdam yaratma, genel bilgi, üretim ve işgücü gelişimi, satın alma teknoloji transferi, vergi geliri oluşturma ve marka değeri yaratma yollarıyla katkıda bulunmaktadır (Munnich, Nelson, 2003: 11).

Yükseköğretim sürecinden geçen bireyler ilk olarak eğitim ve öğretim sürecinde yaptıkları harcamalarla, ikinci olarak nitelikli işgücü olarak üretim sürecine katıldıklarında yerel ve ulusal ekonomiye katkıda bulunmaktadır. Diğer yandan eğitim faaliyetleri için kamu ve özel sektörün yaptığı harcamalar da yerel ve ulusal ekonomiye katkı sağlamaktadır. Bu katkılar Lewis (1988) ve Atik (1999) tarafından doğrudan, dolaylı ve uyarılmış , Bleaney ve diğerleri (1992) tarafından ise doğrudan ve dolaylı katkılar şeklinde ifade edilmiştir. Bu çalışmada daha kapsayıcı ve uzun vadeli etkileri içermesinden ötürü Lewis (1988) ve Atik (1999)'in sınıflandırması esas alınmıştır.

Üniversite ve kurumlarının bölgesel kalkınmaya yönelik katkıları ile ilgili bir diğer sınıflandırma statik ve dinamik katkılar şeklindedir. Şöyle ki; statik katkılar da kendi içinde doğrudan, dolaylı ve uyarılmış katkılar olarak gruplandırılmaktadır. Öteyandan, üniversitelerin idari ve akademik kadroda yapmış olduğu direk işe alımlar ve personeline yaptığı harcamalar doğrudan katkılar olarak kabul edilmektedir. Üniversite öğrencilerinin yaptıkları harcamalar, üniversitenin faaliyetlerini gerçekleştirmek amacıyla satın aldığı mal ve hizmet harcamaları ise dolaylı katkılar içerisinde yer almaktadır. Üniversitelerin buldukları şehirlerin ekonomilerinde ortaya çıkardığı uyarılmış etkiler ise, şehre gelen öğrencilerin ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla iş yerlerinin açılması ve şehrin üniversitenin önemini kavrayarak bu alanda uzun vadeli düşünebilmesidir (Gümüş vd, 2015: 293).

### 2.2.1. Doğrudan Katkılar

Doğrudan Katkılar, “doğrudan istihdam” ve “doğrudan gelir” olmak üzere ikiye ayrılmaktadır (Bilginoğlu vd., 2002: 6). Üniversite harcamalarının yerel ekonomi üzerinde hem direk hem de dolaylı ve uyarılmış etkileri söz konusudur. Bu etkiler parasal anlamda değerlendirildiğinde, yerel halkın gelirleri, merkezi ve yerel yönetim gelirleri üzerinde yarattığı doğrudan ve dolaylı etkilerle birlikte kamu harcamaları üzerindeki etkilerden de bahsetmek gerekir. Nitekim, reel anlamda, doğrudan ve dolaylı istihdam etkisi, alt-üst yapıya etkisi ve bölgelerarası dengeli kalkınmaya etkisi şeklindeki etkiler sıralanabilir (Selçuk ve Başar, 2012: 94).

Üniversite bünyesinde çalışan idari ve akademik personel yerel ekonomideki doğrudan istihdam katkısıdır. Üniversitede istihdam edilen personele ödenen ücret ve maaşlar doğrudan gelir kapsamına girmektedir. Doğrudan istihdama part-time çalışan burslu öğrencileri ve diğer çalışanları da eklemek mümkündür. Bazı çalışmalarda öğrenci birliklerinden gelir elde edenler ile burada çalışanları dolaylı ve uyarılmış katkılarda sayılmasına rağmen, doğrudan katkılar içinde göstermiştir (Lewis, 1988:54). Herhangi bir ilde açılan üniversitenin bölgesel kalkınmaya etkileri yadsınamaz. Öğrenci doğal olarak her türlü ihtiyacını karşılamak için harcama gerçekleştirecek yani talepte bulunacak bu durum talebi karşılamak için arzın oluşumuna yol açacaktır. Belli oranda dışardan bir nüfusun bir yere bir şehre gelmesi belli sektörlerdeki talebi arttıracığı için tüketim talebi beraberinde arz edilen hizmetleri de tetikleyecektir. Bu koşullarda şehirde ortaya çıkacak arz oluşumu yeni iş imkânlarını doğuracak ve dolayısıyla yeni gelir kapısı olarak il ekonomisine geri dönüş yapacaktır.

Bu bağlamda, Bingöl Üniversitesi açıldıktan sonra çeşitli meslek gruplarına ilişkin Bingöl Ticaret ve Sanayi Odası'nda kayıtlı faal üye sayılarındaki artış gözle görülür şekildedir. Hangi meslek grubu alınırsa alınsın her birinde 2007 sonrasında özellikle bilgi-iletişim-kozmetik, inşaat ve gıda sektörlerindeki üye sayılarındaki artış dikkat çekicidir. Bunların dışında perakendecilik sektöründe faaliyet gösteren ulusal firmaların sayısında 2011 yılı sonrasında belirgin artış görülmüştür. Söz konusu veriler öğrenci ve çalışanların il ekonomisine olan pozitif katkılarını ortaya koyar şekildedir (Erdoğan ve Karagöl: 2018: 73-4).

Üniversite öğrencilerinin harcama dağılımları, kent ekonomisine yapılan katkının değerlendirilmesinin bir yönünü oluşturmaktadır. Bu araştırma kapsamında Çorum ekonomisine yansımaları ölçmek üzere Hitit Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi (İİBF) öğrencilerine anket uygulanmıştır (Koç, 2019: 344).

### 2.2.2. Dolaylı ve Uyarılmış Katkılar

Yükseköğretim kurumlarının şehir ekonomisine etkilerine dolaylı katkılar olarak baktığımızda; öğrencilerin yurt ve öğrenci birliklerine ödedikleri ücretler, çeşitli kurumlara yaptıkları bağışlar,

yerleşkedeki kitapevlerinde yaptıkları harcamalar ve yerleşkedeki banka şubelerinin bireysel gelirleri dolaylı katkılar içinde yer almaktadır. Üniversite doğrudan istihdam ettiği işgücünün dışında yerel faktör sahiplerinden de mal ve hizmet alımı yapmaktadır. Bu işlemler sonunda şehir ekonomisinde dolaylı katkılar meydana gelmektedir. Çoğu durumda bu katkılar gelir ve istihdam gibi farklı şekillerde ortaya çıkmaktadır (Lewis, 1988: 54).

Dolaylı gelir etkisinin belirlenmesinde kullanılacak bir yöntem, üniversiteye satılan malların yerel katma değerini belirlemektir (Bilginoğlu vd., 2002: 7). Burada faktör sahiplerinin (firmaların) ne kadar yerel girdi kullandığı da önemlidir. Eğer firma çok fazla yerel girdi kullanmıyorsa, yerel ekonomi için dolaylı katkılar o derece az olacaktır. İkinci tür dolaylı katkı çeşidi ise yükseköğretim kurumlarının öğrenim gören öğrencilerin yaptıkları harcamalarla yerel ekonomiye yaptıkları katkıdır. Bunun yanı sıra öğretim elemanları da mal ve hizmet alımları yerel ekonomiye önemli ölçüde dolaylı katkılar sağlamaktadır. Bu katkılardan bazıları kolaylıkla hesaplanırken, bazılarını hesaplamak imkansızdır. Öğrenciler buldukları şehir içinde farklı mal ve hizmet talebinde bulunmakta ve çeşitli harcamalar yapmaktadırlar. Bu harcamaları tam olarak hesaplamak olanaksız olup, yaklaşık olarak tahmin edilir. Öğrencinin çeşitli mal ve hizmetlere yönelik harcamaları (barınma, yiyecek, içecek, şehir içi ve şehirlerarası yolcu taşımacılığı ve eğlence) büyük ölçüde yerel katma değer yaratırken kitap, elbise vb mal ve hizmetlere yönelik harcamalar daha düşük yerel katma değer yaratmaktadır (Lewis, 1988: 55).

Yerel ekonomide doğrudan ve dolaylı katkılar sonucunda iş ve gelir elde eden bireyler yaptıkları harcamalarla yeni bazı mal ve hizmetlerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Uyarılmış katkılar “Keynesyen Çarpan Etkisi” ile ortaya çıkmaktadır. Keynesyen Çarpan Etkisi’ndeki süreçte üniversitelerin başlangıçta kurum olarak belli miktarda harcama (örneğin kuruluş aşamasında toplu alım ve harcamalar), yatırım yapması yerel ekonomide daha fazla gelir oluşturmakta ve oluşan bu gelir diğer harcamaları da tetiklemektedir. Çarpan etkisi ile uyarılmış ekonomik faaliyetler doğrudan ve dolaylı vergi gelirlerini arttıracaktır. Birey gelir artışı sonucu tasarruf eğilimlerinin artması, yerel ekonomi dışından mal ve hizmetler çarpan katsayısını dolayısıyla uyarılmış katkıları düşürecektir. Devletin yapacağı transfer ödemeleri (öğrenci bursu ve kredi ödemeleri vb.) uyarılmış katkıların artmasını sağlayacaktır.

Öncelikle öğrencilerin kente yaptıkları ekonomik katkının büyük bir kısmında aslında devletin üniversite öğrencilerine barınma ve burs alanında verdiği teşviklerin payının çok büyük olduğu görülmektedir. Kısaca sosyal transfer harcamaları olarak nitelendirilen üniversite öğrencilerine yönelik karşılıksız ya da düşük bedelli yardımlar, beşeri sermayeye doğrudan; kent ekonomisine dolaylı olarak olumlu katkı yapmaktadır. Devletin kent ekonomisine verdiği bu dolaylı katkı dışında belki daha da önemlisi, devlet üniversiteleri, yurtları ve öğrenci kredileri gibi teşvikler bu denli geniş tutulmasa toplum içinde üniversite eğitim bedelini karşılayabilecek öğrenci sayısının oldukça düşük kalma olasılığıdır (Koç, 2019: 359).

Diğer yandan üniversite ile birlikte şehrin havası değişmekte, bilimsel etkinlikler –konferans, panel vb.- artmakta ve şehirdeki sosyal ve kültürel faaliyetlerde önemli bir canlanma olmaktadır. Bu bağlamda, üniversitelerin yerel düzeyde, kent özelinde yaptıkları gerek ekonomik ve sosyal gerekse kültürel çok yönlü katkılar inkar edilemez. Üniversite ile birlikte eğitim seviyesi yüksek, geniş bir ilgi alanına sahip bireyler (öğretim elemanı ve öğrenciler) buldukları çevrede çeşitli sosyal ve kültürel hizmetleri de talep ederler. Bu kurumların meydana getirdikleri katkı ve kent ekonomileri üzerindeki etkilerinin daha iyi anlaşılması adına öncelikle görece az gelişmiş ve çevre illerde kurulan yüksek öğretim kurumlarının ele alınması gerekir. Özellikle küçük illerde ve kırsal bölgelerde açılan üniversite kampüsleri ve üniversite yaşamının getirdiği etkiler bütüncül bir şekilde içinde bulunduğu kent ekonomisi ve sosyo-kültürel yapısı ile birlikte analiz edilmelidir.

Uyarılmış katkılar yerel ekonomide doğrudan ve dolaylı katkılar sonucunda iş ve gelir elde eden bireyler yaptıkları harcamalarla yeni bazı mal ve hizmetlerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Üniversitelerin kentin çekiciliğinin artırması, sosyo-kültürel atmosfere etkisi, nitelikli insan gücünü çekme, nüfus artışı, ticarete hareketlenme, üretim artışı, kamu hizmetleri artışı, ekonomik büyüme ve yatırımları çekme gibi canlılık yaratan bir çok etkisi bulunmaktadır (Aydemir: 1994: 196-205).

### 3. Literatür Çalışması

Üniversite öğrencilerinin tüketim harcamalarının şehir ekonomisine katkısının belirlenmesi amacıyla gerçekleştirilen bu çalışma kapsamında daha önce bu amaca yönelik gerçekleştirilen çeşitli saha çalışmaları incelenmiştir. Yerel kalkınma ve şehir ekonomilerine dair literatürde üniversite ve diğer yüksek-öğretim kurumlarının buldukları bölge ve şehirlerin ekonomik gelişmesine, sosyo-kültürel olarak kalkınmasına yönelik direk veya dolaylı yaptıkları katkıları ve bölgesel, yerel etkilerini araştıran farklı çalışmalar mevcuttur.

Yükseköğretim kurumlarının hem yerel hem de ulusal seviyede sosyo-ekonomik kalkınmaya etkisi, bu bağlamda özellikle üniversite öğrenci harcamalarının analizi ve bölge ekonomilerine etkilerini belirlemeye yönelik gerçekleştirilen ilk akademik çalışmalar Arbo ve Eskelin (2003) ve Benneworth (2013) tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmalar bölgesel kalkınmayı teşvik etmeyi amaçlayan akademik çabalar ile üniversite eğitiminin esasını teşkil eden öğretim ve araştırma faaliyetleri arasında önemli yapısal ayrışma olduğunu da açıklamaktadır.

Arbo ve Benneworth (2007), Pillay (2011)'in yaptığı çalışmalarda üniversitelerin ve diğer eğitim kurumlarının hem yerel hem de ulusal seviyede sosyo-ekonomik kalkınmada direk ve dolaylı olarak anahtar rol oynadığı kabul görmektedir. Nitekim, son yıllarda post-endüstriyel ve küreselleşen ekonominin yükselmesi sonucu Yükseköğretim kurumları dünya genelinde ekonomik kalkınmayı ve inovasyonu hızlandırarak buldukları bölge ve ülkelerin küresel ölçekte rekabetçi olmalarını sağlamak üzere yetkilendirilmişlerdir (Harding, Scott, Laske, & Burtscher, 2007; OECD, 2007).

Üniversiteler ve buldukları şehrin ekonomisine etkileri ve yerel kalkınmaya dönük sonuçları üzerine Türkiye'de de gerçekleştirilmiş akademik çalışmalar mevcuttur. Özellikle son dönemde kurulan yükseköğretim kurumlarına yönelik akademik ilgi ve saha çalışmaları literatürde oldukça yer etmektedir. Bu kapsamda yapılan bir çalışma da Balıkesir Üniversitesi'ne bağlı Gönen Meslek Yüksekokulu'nda eğitim gören öğrencilerin tüketim harcamalarının analizine yöneliktir ve bu harcamaların Gönen'de yerleşik firmalar üzerindeki ekonomik etkilerini belirlemeye yönelik bir çalışmadır. Bu amaçla geliştirilen anket formunda üniversite öğrencilerinin aylık bütçelerinin %34'ünü eğlence, %23'ünü barınma, elektrik, su, gaz ve iletişim, %18'ini yiyecek-içecek, %11'ini giyim, %10'unu ulaşım ve %4'ünü ise kırtasiye harcamaları için ayırdıkları tespit edilmiştir. Bu bağlamda, 2006-2007 eğitim öğretim yılında Gönen Meslek Yüksekokulu öğrencilerinin gerçekleştirdikleri kişi başı harcama tutarı 518,86 TL olarak gerçekleşmiştir.

Yerel ekonomiler ve yüksek öğretim kurumlarının kent ekonomileri üzerindeki etkisini tespit etmek amacıyla yapılan araştırmalardan bir diğeri de Hitit Üniversitesi İİBF öğrencilerinin okudukları şehirde gerçekleştirdikleri harcamaların Çorum ekonomisine yansımalarını ölçmek üzere yapılan çalışmadır (Koç, 2019: 344). Hitit Üniversitesi İİBF öğrencilerine anket uygulanmıştır. Çalışmada ankete katılan öğrencilerin aylık ortalama 630 TL harcama yaptıkları belirlenmiştir. Buna göre 2016-2017 yılında İİBF'de eğitim alan öğrenciler, bir yıllık eğitim-öğretim süresi boyunca Çorum iline harcamalarıyla yaklaşık 18,9 milyon TL katkıda bulunmuştur. Bulunan miktarın üniversitenin tüm öğrencilerine genellenmesi durumunda yıllık 105 milyon TL'ye yakın bir harcama düzeyi ortaya çıkmaktadır. Öğrenci sayısı gibi niceliksel bir ölçüt, niteliksel verimlilikle ilgili doğrudan olumlu sonuçlar doğurmayabilir. Ancak salt kent ekonomisi açısından düşünüldüğünde kent nüfusu içinde dikkate değer bir oranda öğrenci sayısı, ekonomik canlanmayı sağlayacak bir unsurdur (Koç, 2019: 344-59).

Üniversitenin kurumsal olarak ve personelinin yaptığı harcamalar hariç sadece öğrencilerinin kent ekonomisine büyük bir katkı yaptığı söylenebilir. Akademik ve idari personelin gelirleri ile yaptıkları harcamalar şehir ekonomisinde tetikleyici etki oluşturmaktadır. Ancak, öğrencilerin barınma, yeme, içme ve ulaşım harcamaları gibi unsurlar bir arada değerlendirildiğinde üniversite öğrencilerinin kent ekonomisine yaptıkları talep arttırıcı katkının da bölge kalkınması için önemli bir etki oluşturduğu ortadadır. Kısıtlı imkanı olan öğrencilerin dahi harcamalarının dolaylı etkinin devletin öğrencilere sunduğu yurt ve burs gibi imkânlarla geniş ölçüde desteklendiği görülmüştür. Bu açıdan eğitim destekleri, kent ekonomisine sunduğu dolaylı katkı dışında üniversite eğitimini kendi maddi



olanaklarıyla karşılayamayacak büyük bir kesim için de önemli bir sosyalizasyon işlevi görmektedir. Koç (2019) yaptığı saha çalışmasında Hitit Üniversitesi'nde okuyan öğrencilerin aylık gelirleri sıralamasında en yüksek çoğunluk, burs-kredi olanaklarıyla finansman sağlayan ve aylık 0-500 TL aralığında harcama gerçekleştirenler yer almaktadır. Öğrencilerin barınma tercihlerinde de ilk sırayı devlet yurtları almaktadır. Bu sonuçlardan hareketle öğrencilerin kente yaptıkları katkının büyük bir kısmında aslında devletin üniversite öğrencilerine barınma ve burs alanında verdiği teşviklerin payı olduğu ortaya çıkmaktadır. Yapılan anket çalışmasında ortaya çıkan bu sonuç göstermektedir ki, öğrencilerin çoğu devletin yapmış olduğu transfer harcamaları ile yüksek öğrenime devam edebilmektedirler. Bu gelir ve harcama düzeyleri, devletin kent ekonomisi üzerindeki etkisi dışında önemli bir noktayı daha işaret etmektedir. Diğer bir ifade ile, devlet üniversiteleri, yurtları ve öğrenci kredileri olmasaydı toplum içinde üniversite eğitim bedelini karşılayabilecek öğrenci sayısının daha düşük olacağıdır (Koç, 2019: 352).

Devletin burs ve kredi desteklerinde bulunmasının en önemli sebebi, marjinal sosyal fayda ile marjinal sosyal maliyet eşitliğinin sağlanması suretiyle toplumsal refahın arttırmak istemesidir. Olumlu dışsallık özelliği nedeniyle eğitimde marjinal sosyal fayda, marjinal özel faydadan fazladır. Bu mal ve hizmetlerde müdahale edilmezse tüketim olması gerekenden eksik düzeyde oluşmaktadır (Muter vd., 2016: 24). Çünkü piyasada oluşan fiyat, sosyal optimumu sağlayacak fiyattan yüksek olmaktadır. Bu durumda piyasada belirlenen yüksek ücreti ödeyemeyen kesim bu mal ya da hizmetten faydalanamayacaktır. İşte bu noktada üniversite öğrencileri düzeyinde devletin müdahalesi, üniversite öğrencilerinden harç alınmaması, burs ve kredi imkânı sağlanması, barınma konusunda da devlet yurdu imkânı sağlanması şekillerinde gerçekleşmektedir. Bu uygulamalar ve devletin izlemiş olduğu politikalar sayesinde ülke genelinde beşeri sermayenin artırılması hedeflenmektedir.

Az gelişmiş birçok ilin kalkınması için farklı bir takım uygulamalar ve politikalar var olduğu gibi, illerdeki üniversiteler de bu işlevi taşıyan unsurlardan birisidir. Nitekim Bingöl Üniversitesi'nin Bingöl ili ekonomisine ve istihdamına önemli derecede katkı sağladığı görüşü yapılan saha çalışmaları ile desteklenmektedir (Patır vd., 2012: 39).

Üniversite ile birlikte eğitim seviyesi yüksek, geniş bir ilgi alanına sahip bireyler (öğretim elemanı ve öğrenciler) çeşitli sosyal ve kültürel hizmetleri talep ederler. Bu açıdan bakıldığında İstanbul ve Ankara gibi büyük şehirler önemli bir avantaja sahiptir. Tiyatro, sinema, eğlence vb. sosyal ve kültürel hizmetlerin tümünden veya bir kısmından yoksun olan bölgeler (şehirler) ilk başta öğrenci ve öğretim elemanları için cazip gelmeyecektir. Daha sonra bu hizmetlere yönelik talepler söz konusu bölgede sosyal ve kültürel hizmetlerle ilgili yatırımları arttıracaktır. Bu yatırımların hemen gerçekleşmesini beklemek fazla iyi niyetli bir yaklaşım olacaktır. Örneğin yaklaşık elli yıl önce akademi ve otuzdört yıl önce de üniversite kurulan Eskişehir'de sosyal ve kültürel faaliyetlerle ilgili şehir tiyatroları altı yıl önce, senfoni orkestrası ise üç yıl kadar önce kurulmuştur (Çatalbaş, 2007: 94). 2019 yılına gelindiğinde istatistiki rakamlar Eskişehir'de 3 devlet üniversitesi bünyesinde 3855 öğretim elemanı ve birinci öğretim, ikinci öğretim ve açıköğretim öğrencileri de dahil olmak üzere 3.406.057 öğrenci eğitim almaktadır (istatistik.yok.gov.tr). Önlisans, lisans, yüksek lisans ve doktora öğrencileri de dahil yaklaşık 3 buçuk milyon öğrenci bir şehir ekonomisi için önemli bir gelir kaynağı oluşturmaktadır. Eskişehir nezdinde kapsamlı bir yükseköğretim kurumunun varlığı ve beraberinde getirdiği kampüs hayatı ve öğrencilere yönelik sosyal-kültürel faaliyetlerdeki çeşitlilikle birlikte kent yaşamı gelişmiş ve ekonomik yapı da bununla birlikte şekillenmiştir. Buna bağlı olarak 2003 yılındaki "İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması"nda Eskişehir birçok ili geride bırakarak 6. sırada yer almayı başarmıştır. Eskişehir'in durumundan hareketle küçük il ve ilçelerde kurulan fakülte, yüksekokul ve meslek yüksekokullarındaki eksiklikler ve yapılması gerekenler daha iyi anlaşılmaktadır.

Tuğcu'nun Erciyes Üniversitesi Nevşehir kampüsünde faaliyet gösteren fakülte ve yüksek okulların şehir ekonomisine yaptığı dolaysız, dolaylı ve uyarılmış katkılar üzerine yaptığı bir çalışmada (2004: 61-80) üniversitelerde marjinal tüketime bağlı olarak çarpan katsayısı 3,01 olarak bulunmuştur. Tuğcu çalışmasında üniversitelerin yerel ekonomik faaliyet hacmine katkılarını araştırırken dolaylı ve uyarılmış katkının hesaplanabilmesi için 1987:1 - 2002:4 GSYİH verilerini kullanmıştır. Buna göre, 2002-2003 eğitim öğretim dönemi için Nevşehir kampüsünde faaliyet gösteren fakülte ve yüksek

okulların kent ekonomisine yaptığı toplam gelir katkısı (dolaylı ve dolaysız) 4.533 milyar TL, toplam istihdam katkısı (dolaylı ve dolaysız) ise 278 kişidir. Ayrıca ilgili dönem için hesaplanan toplam uyarılmış gelir katkısı 13.646 milyar TL'dir.

Diğer taraftan, turizm endüstrisinde Türkiye'nin çoğaltan katsayısının 1,96 (Koç ve Altınay, 2007: 229) olduğu düşünüldüğünde üniversiteler için hesaplanan bu oran bölge ekonomileri açısından üniversitelerin önemini açıkça göstermektedir. Dulupçu ve Çakırcı'nın (2007) Isparta'da Süleyman Demirel Üniversitesi'nden 1.000 öğrenciyle yaptığı araştırmanın sonuçlarına göre, bir öğrencinin aylık ortalama harcaması 493 TL civarındadır. Buradan hareketle, il merkezindeki 19 bin 719 öğrencinin Isparta ekonomisine ayda yaklaşık 9,7 milyon TL'lik katkı yaptığı ve öğrencilerin ilde ortalama 1 yılda ekonomiye yaklaşık 78 milyon TL'lik bir katkı yaptığı hesaplanmıştır.

#### **4.Üniversite Öğrenci Harcamalarının Analizi ve Şehir Ekonomilerine Katkılarının İncelenmesi: Doğu –Güneydoğu İllerindeki Üniversite Örnekleri**

Herhangi bir ilde, bölgede açılan üniversite ve kurumlarının bölgesel kalkınmaya etkileri uluslararası literatürde ortaya koyulan çalışmalarda ve Türkiye'deki üniversiteler ve yerel etkileri üzerine yapılan akademik çalışmalarda da belirtildiği üzere yadsınmaz. Öğrenci doğal olarak her türlü ihtiyacını karşılamak için harcama gerçekleştirecek yani talepte bulunacak bu durum talebi karşılamak için arzın oluşumuna yol açacaktır. Arzın oluşumu yeni iş imkânı, yeni gelir kapısı olarak il ekonomisine geri dönüş yapacaktır. Bir çok farklı saha çalışması ve elde edilen veriler yükseköğretim personel, öğrenci ve çalışanlarının il ekonomisine olan pozitif katkılarını ortaya koyar şekildedir.

Üniversite öğrencilerinin harcama dağılımları, kent ekonomisine yapılan katkının değerlendirilmesinin bir yönünü oluşturmaktadır. Bu araştırma kapsamında özellikle Doğu ve Güneydoğu Bölgeleri özelinde öğrenci harcamalarının şehir ekonomileri üzerine ve bölgesel kalkınmada yükseköğretim kurumlarının az gelişmiş Doğu illerindeki itici etkisi ele alınmıştır. Bu bağlamda daha önceden yapılmış olan *Bingöl, Muş Alpaslan ve Kars Kafkas Üniversiteleri* örneklerinde öğrenci harcamalarının kent ekonomileri üzerine etkileri incelenmiştir. Üç örnek üniversite çalışmasında elde edilen verilerden konuya dair değerlendirme yapılacaktır.

Bu hususta ilk olarak, Erdoğan ve Karagöl (2018: 51-78) yaptıkları çalışmada üniversitelerin buldukları illerin sosyoekonomik yapılarına olan etkileri Bingöl Üniversitesi özelinde incelemişlerdir. Özellikle öğrenci harcamalarının kent ekonomisi üzerindeki etkisini Bingöl Üniversitesi'nin farklı bölümlerinde okuyan öğrencilerden 850'sine uyguladıkları anket ile tespit etmeye çalışmışlardır. Saha çalışması ve elde edilen veriler öğrenci ve çalışanların kent ekonomisine olan pozitif katkılarını ortaya koyar niteliktedir.

Bingöl Üniversitesi ve 2007 yılında eğitim öğretim hayatına başlamıştır. Çekirdeğini Bingöl Meslek Yüksekokulu oluşturduğu Bingöl Üniversitesi, ilk etapta meslek yüksek okulu statüsünde 1983 yılında Fırat Üniversitesi'ne bağlı olarak kurulmuştur. Nitekim, 15.000'e yaklaşan öğrenci sayısı ile Bingöl Üniversitesinin eğitim-öğretim verdiği aylar içerisinde şehrin ekonomik hayatına önemli katkı sağladığı görülmüştür. Yapılan anket çalışması ile (Erdoğan ve Karagöl, 2018: 53) Bingöl Üniversitesi öğrencilerinin bir yıl içerisinde Bingöl ilinde ikamet ettikleri süre zarfında ki, bu ilde kalınan ortalama süre t-testi sonucu 9 ay olarak bulunmuştur. Buradan hareketle bir öğrencinin 9 aylık bir öğrenim yılı içerisinde ortalama (667x9=6003) 6.000 TL harcadığı sonucuna ulaşılmıştır. Akabinde bu rakam çalışmaya katılan 850 öğrenci için hesaplandığında 2016-2017 eğitim-öğretim yılı içerisinde öğrencilerin Bingöl iline yaklaşık 88 milyon TL ekonomik katkı sağladığı sonucuna varılmıştır. Bu şehrin ekonomisi için önemli bir katkı oluşturmaktadır ki, bu rakama uyarılmış katkılar ve diğer hesaba katılmayan harcama kalemleri, ailelerinin ziyaretleri, mezuniyet törenleri, kongreler vb. eklenmemiştir.

Direk harcama etkilerine ilaveten, Bingöl iline ait çeşitli meslek gruplarına ilişkin kayıtlarda da olumlu gelişme tespit edilmiştir. Bingöl Ticaret ve Sanayi Odası'ndan elde edilen verilere göre bir çok meslek kolundaki kayıtlı üye sayısında 2007 yılından beri belirgin bir artış gerçekleşmesi kayda değerdir. Özellikle, bilgi-iletişim-kozmetik, inşaat, perakende ve gıda sektörlerindeki üye sayılarındaki artış

dikkat çekicidir. Onbeş bine yaklaşan öğrenci sayısı ile Bingöl Üniversitesinin eğitim-öğretim verdiği aylar içerisinde şehrin ekonomik hayatına önemli katkı sağladığı Bingöl iline yaptığı sosyal ve ekonomik katkıların yadsınamaz boyutta olduğu görülmektedir.

İkinci üniversite örneği olarak, *Kafkas Üniversitesi* ele alınmıştır. Selçuk ve Başar (2012)'ın yaptıkları saha araştırması Merkez Yerleşkesinde öğrenim gören 12.500 lisans ve lisansüstü öğrencisini kapsamaktadır. Veri toplama aracı olarak anket uygulanmıştır. Araştırmaya katılan öğrencilerin, toplam harcamalarına ilişkin olarak verdikleri cevapların ortalaması alındığında, bir öğrencinin 2011-2012 Eğitim öğretim döneminde ayda ortalama 549,63 TL harcama yaptığı tespit edilmiştir.

Doğu Anadolu Bölgesi'ndeki üniversitelere dair başka bir saha çalışması örneğinde Çayın ve Özer (2015), *Muş Alparslan Üniversitesi'nde* okuyan öğrencilerin Muş ekonomisine katkılarını incelemiştir. Ekonomik alandaki bu katkıyı istihdam ve harcama olarak gruplandırmış; bu gruplandırmayı da kendi içinde dolaylı ve dolaysız olarak iki başlık altında değerlendirmiştir. Üniversitenin 2010-2011 akademik yılında Muş ilinde akademisyenler ile idari personelden oluşan 417 kişilik direk istihdam ve 477 kişilik dolaylı istihdam olmak üzere toplamda 894 kişilik bir istihdam katkısı sağladığı; bunun yanı sıra toplam 40 662 570 TL de gelir sağladığı belirtilmiştir. Muş Alparslan Üniversitesi'nde de harcama kalemleri arasında barınma ve beslenmenin en üst seviyede olduğu ortaya çıkmıştır.

Özetle, son on yılda Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde açılan yükseköğretim kurumları ve burada eğitim gören öğrencilere yönelik yapılan saha çalışmaları ve akademik çalışmalar da göstermektedir ki; yeni açılan üniversitelerin buldukları bölge ve şehir ekonomilerine katkıları özellikle küçük ve az gelişmiş iller açısından yadsınamayacak boyuttadır.

##### 5. Değerlendirme ve Sonuç

Üniversiteler, bir ulusun gelişmesinde ve ilerlemesinde oldukça etkin bir görev üstlenir. Asıl işlevi, öğretim ve araştırma olan üniversiteler, toplumun farklı kesimlerine yüksek öğrenim imkanı sunarak bir ülkenin beşeri sermayesini arttırmada direk rol oynamaktadırlar. Yükseköğretim kurumları bulunduğu bölgenin eğitim, öğretim ve kültürel altyapının gelişmesine katkıda bulunmakla kalmaz aynı zamanda bölgenin ekonomik kalkınması içinde itici, destekleyici bir güç oluşturmaktadır. Nitekim, üniversite personeline (akademik ve idari) yapılan maaş ödemeleri ve satın alımlar ile buldukları şehrin ekonomisine direk etki yapmaktadırlar. Dolaylı olarak ise üniversite öğrenci ve yakınlarının yapmış olduğu harcamalar ile ve devletin sağladığı transfer ödemeleri yoluyla ekonomik açıdan az gelişmiş şehirlerin ekonomisine ve bölge ekonomilerine dikkate değer bir katkı yapmaktadırlar. Nitekim, doğu illerinde yapılmış ve üniversite öğrencilerine yönelik anket ve saha çalışmaları ile elde edilen veriler öğrenci ve çalışanların il ekonomisine olan pozitif katkılarını ortaya koyar şekildedir.

Üniversitelerin yerel ekonomiler ve şehirdeki ekonomik hayatın canlanmasına yönelik etkileri büyük şehirlerde açılan yükseköğretim kurumlarına kıyasla az gelişmiş bölge ve şehirler açısından çok daha önem arz etmektedir. Özellikle kentleşmenin tam olarak gerçekleştirilemediği bölgelerde son yıllarda kurulan üniversite ve yüksekokulların, buldukları bölgenin ekonomik ve sosyal gelişmişlik düzeyinin artırılmasında önemli işlevler gördüğü tespit edilmektedir.

Üniversite öğrencilerinin harcamalarından hareketle ortaya konulan çeşitli araştırmalarda, anket uygulamalarında öğrenci harcamalarının yerel ekonomik gelişmeye etkileri incelenmiş olmasına rağmen; sempozyumlar, paneller, kongre ve çeşitli kültürel, sportif etkinlikler ve bunların şehir ekonomisine dolaylı etkileri dikkate alınmamıştır. Ayrıca, öğrenci ebeveyn ve akrabalarının öğrencileri ziyaretlerinde yükseköğretim kurumlarının buldukları kentlerde yapmış oldukları harcamalar gibi daha pek çok harcama kaleminin şehrin ekonomik hayatını canlandırıcı etkisi üzerinde durulmamıştır. Bahsi geçen direk veya dolaylı etkiler ve uyarılmış talep ve harcamalarla üniversitelerin buldukları bölge ekonomilerini yakından etkiledikleri ifade edilebilir. Yine belirtmek gerekir ki; üniversitelerin bölge ekonomilerine etkileri, aslında ölçülebilenin çok daha üzerindedir.

Bu bağlamda önemli bir yerel gelişmişlik unsuru olan üniversite ve diğer yüksek-öğretim kurumlarının bölge ekonomilerine ve şehirlerin ekonomik hayatına daha fazla katkı sağlayabilmesi için yerel yönetimler, yerel halk, işletmeciler ve yatırımcılar açısından iş birliği yapılması gerekir. Bu doğrultuda, üniversite idarecileri ve yerel yönetimler arasında işbirliği yapılarak bölge halkı ve yerel unsurlar ile üniversite öğrencilerinin sağlıklı etkileşimini sağlayacak organizasyonlara ağırlık verilmelidir. Bu amaç doğrultusunda örneğin, ulusal ve uluslararası yarışmalarda –akademik veya sportif faaliyetlerde- bölgeyi temsil eden üniversite öğrencileri desteklenmeli ve bu tür faaliyetlere işletmecilerin destek olması sağlanmalıdır (Kaşlı ve Serel, 2008: 108-9).

Sonuç olarak üniversiteler, kentlerin ekonomik ve sosyal gelişmişlik düzeylerinin artırılmasına katkı yaparken, bu bağlamda yerel ve bölgesel ekonomik gelişmişliğin sağlanması ve çevre illerinde kırsal kesim açısından kültürel faaliyetlere erişim imkanlarının temini sürecinde önemli işlevler ifa etmektedirler. Bu noktadan hareketle üniversitelerin ve öğrencilerinin beklentilerine yönelik olarak yapılacak yatırımlara ağırlık verilmesi ve üniversitelerin daha nitelikli bir yapıya kavuşması için yerel unsurlar tarafından desteklenmesi gerekmektedir (Kaşlı ve Serel, 2008: 110).

Eğitim ve kalkınma arasında pozitif bir ilişkinin bulunduğu genel olarak iktisatçılar tarafından kabul görmektedir. Çünkü eğitime verilen önem ve yapılan yatırımlar gelecekte ülkenin kalkınmasına büyük katkılar sağlamaktadır. Özellikle gelişmiş ülkeler eğitime büyük önem vermektedirler. Bu açıdan, Türkiye son yıllarda izlediği eğitim politikasında köklü değişiklikler yaparak hem okullaşma oranını arttırmış hem de milli gelirden eğitime ayrılan payı artırarak bu konudaki kararlılığını ortaya koymuştur. Ancak, politika yapıcılarının ve idarecilerin yapması gereken en önemli husus, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde bulunan üniversitelerdeki öğretim üyesi açığını en kısa zamanda gidermektir. Bu nedenle söz konusu bölgelerde herkes tarafından tercih edilen üniversiteler olmaksızın sadece fiziksel sermayeye yapılacak yatırımların getiri oranı düşük veya negatif olacaktır (Gündüz, 2017: 68). Üniversitelerde kaliteli eğitimin sağlanamaması da muhtemelen işgücünün verimliliğini arttırmadaki beklentiyi karşılayamayacaktır.

Üniversitelerin yerel düzeyde kente yaptıkları ekonomik, sosyal ve kültürel çok yönlü katkının yerel aktörler tarafından öneminin anlaşılması, katkının devamlılığı açısından gereklidir. Bunun için öncelikle yerel yönetim birimlerinin üniversite ve öğrencilere yönelik sundukları hizmet çeşitliliği ve kalitesini geliştirmeleri beklenmelidir. Üniversiteye yönelik altyapı destekleri, öğrencilere yönelik ulaşım, sportif, kültürel faaliyetler ve sosyal etkinlikler gibi hizmetlere ağırlık verilmesi önerilebilir (Koç, 2019: 359). Şehir hayatı kültürel faaliyetlerle ve gençlere yönelik etkinliklerle cazip hale getirilerek az gelişmiş şehirlerdeki yükseköğretim kurumlarının tercih edilebilirliğinin artırılması hedeflenmelidir. Karşılıklı etkileşim ve pozitif dışsallıkla az gelişmiş şehirlerde yaşamak hem öğrenciler hem de personel için daha cazip hale gelecek hem de yerel halk bu gelişmelerden olumlu etkilenecektir. Üniversite yaşamı ile birlikte eğitim seviyesi yüksek, geniş ilgi alanına sahip bireyler (öğretim elemanı ve öğrenciler) çeşitli sosyal ve kültürel hizmetleri de talep ederek şehir hayatının farklı boyutlarda gelişmesinde itici güç oluşturacaklardır.

### **Kaynakça**

Altuntaş, C., Erilli, N. A. (2015). “Cumhuriyet Üniversitesi’nin Sivas İli Ekonomisine Katkısı”, Siirt Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisadi Yenilik Dergisi, 3(1): 11-21.

Arbo, P., Benneworth, P. (2007). Understanding the regional contribution of higher education institutions: A Literature Review. Paris: Organisation for Economic Co-operation and Development.

Akçakanat, T., Çarıkçı, İ., Dulupçu, M. A. (2010). “Üniversite Öğrencilerinin Buldukları İl Ekonomisine Katkıları ve Harcama Eğilimleri: Isparta 2003-2009 Yılları Örneği”, Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 22: 165-178.

Arslan, H. (2014). “Çankırı Karatekin Üniversitesi’nin Kente Ekonomik Katkısı ve Öğrenci Harcamalarının Farklı Değişkenler Açısından Analizi”, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (DÜSBED), 6 (12): 114 -127.

Atik, Hayriye. (1999). “Üniversitelerin Yerel Ekonomiye Katkıları : Teori ve Erciyes Üniversitesi

Üzerine Bir Uygulama”, *Erc.Ünv.İkt.İdb.Fakültesi Dergisi*, 15: 99-110.

Aydemir, S. E. (1994). “Karadeniz Teknik Üniversitesinin Kent Ve Bölge Ekonomisine Doğrudan ve Dolaylı Ekonomik Etkileri”, *Bölgesel Kalkınma Sempozyumu, Trabzon*: 195–210.

Beck, R., Elliott, D., Meisel, J., Wagner, M. (1995). “Economic Impact Studies of Regional Public Colleges and Universities”, *Growth and Change*, 26: 245-260.

Benneworth, P. & Hospers, G. J. (2007). The New Economic Geography of Old Industrial Regions: Universities as Global—Local pipelines. *Environment and Planning C: Government and Policy*, 25(6): 779 - 802.

Benneworth, P. (2013). *University engagement with socially excluded communities*. Drodrecht: Springer.

Beşballı, S. G., Öztürk, Z. (2018). Doğrudan, Dolaylı ve Uyarılmış Ekonomik Katkıları: Artvin Çoruh Üniversitesi Örneği, *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 10(3): 788-803.

Bleaney, M. F. Et Al (1992). "What Does a University Add to Its Local Economy. *Applied Economics*", 24: 305-311.

Büyükdoğan, B., Afşar, B., Gedik, H. (2015), “Üniversite Öğrencilerinin Öğrenim Gördükleri Şehre Ekonomik Katkıları: KTO Karatay Üniversitesi Örneği”, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(15): 161-174.

Bilginoğlu, M. A. vd. (2002). Erciyes Üniversitesi'nin Kayseri İli'nin Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Yapısına Etkileri, Erciyes Üniversitesi Yayınları, No: 135, Kayseri.

Charles, D. Lane (2001). “Universities and Regional Development”, European Community under the Targeted Socio-Economic Research (TSER), Final Report, July.

Çatalbaş, N. (2007). Selçuk Üniversitesi Karaman İibf Dergisi, Yerel Ekonomiler Özel Sayısı, Mayıs: 90-101.

Çakır, M., A., (2011), "On Dokuz Mayıs Üniversitesinde Öğrenim Gören Öğrencilerin Sosyo-Ekonomik Özelliklerinin Samsun İline Katkısı", *Samsun Sempozyumu*, 13-16 Ekim: 1-8.

Çayın, M., Özer, H. (2015). “Üniversitelerin İl Ekonomisine Katkısı Ve Öğrencilerin Tüketim Yapısı: Muş Alparslan Üniversitesi Örneği”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 30(2): 131-147.

Çetin, Murat (2007). “Bölgesel Kalkınma ve Girişimci Üniversiteler”, *Ege Akademik Bakış / Ege Academic Review*, 7(1): 217–238. *Yönetim Ve Ekonomi* 15/2 (2008) 99-113.

Dalğar, H., Tunç, H., Kaya, M., (2009). “Bölgesel Kalkınmada Yükseköğretim Kurumlarının Rolü Ve Bucak Örneği”, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl:1, Sayı:1, Güz (39-50).

Dulupçu, M., Çarıkci, İ. (2007). 2007 Yılı Öğrenci Harcama Eğilimleri, Tutumları, Sorunları Ve En İyi Tercihleri, <http://www.hurriyet.com.tr>

Erdoğan, M ve Karagöl, V. (2018). Bölgesel Kalkınmada Yeni Kurulan Üniversitelerin Rolü: Bingöl Örneği, *Uluslararası Ekonomi, İşletme ve Politika Dergisi*, 2 (1), 51-78.

Ergun, C. (2014). “Üniversite ve Kent İlişkisi Üzerine Görüşler: Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Örneği”, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 31: 216 – 237.

Jeffery, Charlie (2001). “The Resurgence Of Regional Governments, Universities And The ‘New Regionalism’”, *Acu Conference Of Executive Heads, Cyprus*, (22–26 Nisan), 1–6.

Görkemli, N. H., (2009). "Selçuk Üniversitesinin Konya Kent Ekonomisine Etkileri", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22/: 169-182 Harris, R. I. D., (1997). *Urban Studies* April 1997, 34(4): 605-626.

Gümüş, N., Ekiz, N. (2017). “Üniversite Öğrencilerinin Tüketim Harcamalarının Şehir Ekonomisine

- Katkısının Belirlenmesi: Kastamonu İlinde Bir Araştırma”, *Kastamonu Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 17(3): 99-116.
- Gümüş, N., Ertürk, E., Şen, Ş. (2015), “Kastamonu Halkının Kastamonu Üniversitesi’ne Yönelik Algılarının İncelenmesi Üzerine Bir Araştırma”, *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(2): 293-312.
- Gündüz, A. Y. (2017). “Ülke Kalkınmasında Üniversitelerin Rolü: Doğu ve Güneydoğu Anadolu Üniversiteleri Örneği”, *Sakarya İktisat Dergisi*, 6(1): 56-69.
- Harding, A., Scott, A., Laske, A., & Burtscher, C. (Eds.). (2007). *Bright Satanic Mills: Universities, Regional Development And The Knowledge Economy*. Aldershot: Ashgate.
- Kaya, E. (2004). *Yerel Kalkınma Yönetimi*. İstanbul, Sistem.
- Kaşlı, M., Serel, A., (2008). "Üniversite Öğrenci Harcamalarının Analizi Ve Bölge Ekonomilerine Katkılarını Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma", *Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F.Yönetim Ve Ekonomi Dergisi*, 15(2): 99-113.
- Koç, E., Altınay, G., (2007). "An Analysis Of Seasonability In Monthly Per Person Tourist Spending In Turkish Inbound Tourism From A Market Segmentation Perspective" *Tourism Management*, 28(1), 227-237.
- Koç, N., (2019). “Üniversite Öğrenci Harcamalarının Kent Ekonomisine Katkısı: Hitit Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Öğrencileri Üzerine Bir Analiz”, *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, 54(1): 344 -365.
- Korkmaz, Ö. (2015). “Üniversite Öğrencilerinin Harcamalarının İl Ekonomisine Katkısı: Bayburt Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Öğrencileri Üzerine Bir Analiz”, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 29(2), 233-250.
- Lewis, J. A. (1988). “Assessing The Effect Of The Polytechnic, Wolverhampton On The Local Community”, *Urban Studies*, 25: 53-61.
- Munnich, L., Nelson, K., (2003). "The University in the City: An Agenda For Community An Economist Development", *Humphrey School Of Public Affairs, Minnesota*, 11-19.
- Muter, N. B., Çelebi, A.K., Sakiç, S. (2016). *Kamu Maliyesi*, Emek Matbaası, Manisa.
- Özdemir, M. S., (2011). “Toplumsal Değişme ve Küreselleşme Bağlamında Eğitim Programları; Kavramsal Bir Çözümleme”, *Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı:1.
- Öztürk, S., Torun, İ., Özkök, Y. (2011). *Anadolu’da Kurulan Üniversitelerin İllerin Sosyo-Ekonomik Yapılarına Katkıları*. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(16): 145-158.
- Özyaba, M. (1999). "Kentsel Gelişmede Üniversitenin Rolü Uludağ Üniversitesi Ve Bursa", [Http://Www.Kentli.Org/Makale/Bursa.Htm](http://Www.Kentli.Org/Makale/Bursa.Htm), (02.10.2019)
- Patır, S., Güvem, M., BaşAr, E.E., Yüksel, S. (2012), *Bingöl Halkının Üniversite Algılamasının Araştırılması*. Erişim Adresi: [Http://Eski.Bingol.Edu.Tr/ Media/52185/Bingol-Halkinin-Universite-Algilamasi.Pdf](http://Eski.Bingol.Edu.Tr/Media/52185/Bingol-Halkinin-Universite-Algilamasi.Pdf)
- Pillay, P. (2011), *Higher Education And Economic Development: A Review Of The Lit- Erature*. Cape Town: Chet. Retrieved From [http://Chet.Org.Za/Papers/Higher- Education-And-Economic-Development-Review-Literature](http://Chet.Org.Za/Papers/Higher-Education-And-Economic-Development-Review-Literature)
- Phelps, Richard P. (1998), “The Effect Of University Host Community Size On State Growth”, *Economics Of Education Review*, 17, (2), Pp. 149-158.
- Rawlins, L., (1996). "Measuring The Universty's Impact Reveals Rainbow Of Benefits", *Business Perspective*, 9 (3), 121.
- Rip, A. (2004). *Strategic Research, Post-Modern Universities And Research Training*. *Higher Education Policy*, 17(2), 153–166.

- Savaş, F.V.,(1979), Kalkınma Ekonomisi, 2.Baskı, Nihat Sayar Yardım Vakfı Yayınları, No:315/547, İstanbul.
- Selçuk, G.N. (2012), “Atatürk Üniversitesi Öğrencilerinin Harcamalarının Analizi Ve Erzurum Ekonomisine Katkısı”, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 16 (3), 317-330.
- Selçuk, G.N., Başar, S., (2012). “Kafkas Üniversitesi Öğrencilerinin Harcamalarının Kars İli Ekonomisine Katkısı”, Kafkas Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi, 3(4): 89- 106.
- Steinacker, Annette (2005). “The Economic Effect Of Urban Colleges On Their Surrounding Communities” Urban Studies, 42 (7): 1161– 1175.
- Şahin, Mehmet, Yazgan, Grup, Karaot, Ali Ve Namli, İsmail (2006), Üniversite Kent Etkileşimi: Çanakkale Kenti İle Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlişkileri Üzerine Bir Araştırma, Uluslararası Çanakkale Kongresi, 17-19 Mart, Çanakkale.
- Tugay, O., Başgöl, N., (2005). "Üniversite Öğrencilerinin Yöre Ekonomisine Katkıları: Burdur'da Bir Araştırma", I. Burdur Sempozyumu 16-19 Kasım:1020-1031.
- Wolfe, D. A. (2005). The Role Of Universities In Regional Development And Cluster Formation, *Creating Knowledge, Strengthening Nations: The Changing Role Of Higher Education*, 167-194.
- Yaylali, M., Özer, H., Dilek, Ö., (2001). "Selçuk Üniversitesi Seydişehir Meslek Yüksekokulu Öğrencilerinin Gelir Harcama İlişkisi Ve Meslek Yüksekokulunun İlçe Ekonomisine Katkısı", Zkü Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 7, Sayı 13 2011, Ss, 1-13.
- Yayar, R., Demir, D. (2013), “Gaziosmanpaşa Üniversitesinin Tokat İli Ekonomisine Etkisi”, Akademik Araştırmalar Ve Çalışmalar Dergisi, 5(8): 106-122.
- Yıldız, E., (2010). "Meslek Yüksekokullarının Yerel Ekonomiye Katkıları: Babaeski Meslek Yüksekokulu Örneği", Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Aralık.
- Tezel, T. (2010). Azgelişmiş Ülkelerde Kalkınmayı Etkileyen Faktörler ve Eğitimin Kalkınma Üzerine Etkileri, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Zengin, E., Başkurt, M. ve Es, M.,(2014). Yerel Yönetimler ve Yerel Kalkınma, Manas Journal of Social Studies, 3(2).

### İnternet Kaynakları

- Anasam (2008), “Anadolu Üniversitesi’nin Şehre Katkısı Ve Eskişehir’in Üniversite’yi Algılayışı”, <http://anasam.anadolu.edu.tr/aukatki.html>,(Erişim: 13.03.2008).
- Arbo, P., & Eskelinen, H. (2003). The Role of Small, Comprehensive Universities In Regional Economic Development: Experiences From Two Nordic Case Papers Presented at the 43rd Ersa Congress Jyväskylä, Finland, 27–30 August; [http://www.Donorth.Co/Appurtenancy/Pdfs/Peter\\_Arbo\\_Reg\\_Dev\\_Triple\\_helix.pdf](http://www.Donorth.Co/Appurtenancy/Pdfs/Peter_Arbo_Reg_Dev_Triple_helix.pdf). (Erişim: 04.10.2019)
- Benneworth, P., & Jongbloed, B. (2010). Who Matters To Universities? A Stake- Holder Perspective On Humanities, Arts And Social Sciences Valorisation. Higher Education, 59(5), 567–588. <https://doi.org/10.1007/S10734-009-9265-2>. (Erişim: 25.11.2019)
- Bingöl Ticaret Ve Sanayi Odası (2017). Erişim: <https://www.bintso.org.tr/> (Erişim: 10.11.2019)
- Pillay, P. (2011). *Higher Education And Economic Development: A Review Of The Lit- Erature*. Cape Town: Chet.; <http://Chet.Org.Za/Papers/Higher-Education-And-Economic-Development-Review-Literature>
- Yüksek Öğretim Kurumu, Erişim Adresi: <http://www.istatistik.yok.gov.tr>
- Rosan, Richard M., “The Key Role Of Universities in Our Nation’s Economic Growth And Urban Revitalization”, [http://experts.Uli.Org/Content/Whoswho/Officers/Rosan/Rosan\\_C7.Htm](http://experts.Uli.Org/Content/Whoswho/Officers/Rosan/Rosan_C7.Htm) (Erişim Tarihi: 15.07.2019).

Greenspan, Alan Ve Rosan, Richard M. (2006). “The Role Of Universities Today: Critical Partners In Economic Development And Global Competitiveness”, [http://www.Icfconsulting.Com/Markets/Community\\_Development/Docfiles/Roleuniversities.pdf](http://www.Icfconsulting.Com/Markets/Community_Development/Docfiles/Roleuniversities.pdf), (Erişim: 29.10 .2019).

Tuğcu, C. T.; “Üniversitelerin Yerel Ekonomik Faaliyet Hacmine Katkıları: Nevşehir Örneği”, 2. Kayseri Ekonomi Sempozyumu, Kayseri, 27 Ağustos 2004, (61-80); [www.geocities.ws/ceteris\\_tr2/t\\_tugcu.doc](http://www.geocities.ws/ceteris_tr2/t_tugcu.doc), (Erişim: 14.11.2019).